

Węgierska rewolucja narodowa

16 marca 2013

15 marca 1848 roku rozpoczęła się nowa epoka w dziejach narodu węgierskiego. Ważna rola przypadła w niej także Polakom. 165 lat temu w Peszcie wybuchła rewolucja węgierska.

Rankiem 15 marca 1848 grupa węgierskich rewolucjonistów zorganizowała manifestację w Peszcie. W jej trakcie, podczas zgromadzenia na dzisiejszym placu Vörösmarty'ego, położonym w centrum miasta, odczytane zostały strofy wiersza. Najwybitniejszy romantyczny poeta węgierski Sándor Petőfi recytował swój utwór pt. Pieśń Narodowa (węg. Nemzeti dal), rozpoczynający się od słów: „Powstań Węgrze! Ojczyzna cię wzywa!”. Następnie, pełni uniesienia demonstranci usłyszeli polityczne żądania rewolucjonistów. Zostały one zebrane w 12 punktów zatytułowanych Czego chce naród węgierski (węg. Mit kíván a magyar nemzet):

„Niech zapanuje pokój, wolność i zgoda

1. Domagamy się wolności prasy i zniesienia cenzury
2. Niezależnego węgierskiego rządu w Buda-Peszcie[1]
3. Zwoływania corocznego zgromadzenia narodowego w Peszcie
4. Religijnej i cywilnej równości wobec prawa.
5. Armii narodowej
6. Równego rozkładania ciężarów podatkowych

7. Zniesienie służebności gruntowych
 8. Sędziowie i sądy oparte o równą reprezentację prawną
 9. Bank narodowy
 10. Armia musi składać przysięgę na konstytucję. Przywieźć naszych żołnierzy do kraju, a obcych odesłać do domu.
 11. Uwolnić więźniów politycznych
 12. Unia [z Siedmiogrodem]
- Równość, wolność, braterstwo!"

Później manifestacja skierowała się przed nowowypbudowany gmach Muzeum Narodowego, a następnie skierowała się do namiestnika cesarskiego, rezydującego w Budzie, po drugiej stronie Dunaju. Przerażeni masowością demonstracji, urzędnicy cesarscy w imieniu władcy Austrii zaakceptowali żądania Węgrów. Tak zaczęła się rewolucja węgierska. Do dziś stanowi ona kluczowy element politycznej tradycji Madziarów, to właśnie wówczas stworzono fundamenty narodowego państwa węgierskiego.

WĘGRY – PIERWSZA POŁOWA XIX WIEKU

Po klęsce poniesionej w bitwie z Turkami pod Mohaczem w 1526 r., ziemie węgierskie stopniowo znalazły się w granicach imperium habsburskiego. Szlachta węgierska zasiliła jego elity, choć utrzymała pewną odrębność kulturową. Żołnierze węgierscy brali aktywny udział w walkach toczonych z Turcją na Bałkanach w XVIII wieku, a także w wojnach napoleońskich, które na początku XIX obnażyły wewnętrzną słabość Austrii. Pod wpływem ideałów rewolucji francuskiej coraz popularniejsze stawały się hasła zrównania wszystkich węgierskich obywateli względem prawa i obowiązków podatkowych, szlachta węgierska domagała się natomiast od cesarza respektowania jej tradycyjnych praw politycznych. Co jeszcze ważniejsze, zaczęła się budzić węgierska świadomość narodowa. Miejsce łaciny, dominującej wciąż w oficjalnym obiegu, stopniowo coraz częściej zajmował język węgierski, zyskując sobie zwolenników również w wyższych sferach.

Węgierski parlament był tradycyjną instytucją przypominającą

swoją funkcją sejm Rzeczypospolitej. Choć formalnie instytucja ta istniała, to był zwoływany przez austriackiego cesarza tylko wtedy, gdy był mu potrzebny. Sytuacja taka zaistniała w połowie lat dwudziestych XIX wieku, gdy zaczęło narastać niezadowolenie wywołane pogarszającym się stanem gospodarczym krajów habsburskich. Zaczęto wówczas wprowadzać ograniczone reformy, które jednak na dłuższą metę nie zmieniły stosunków społecznych nad Dunajem. Szlachta w znacznej większości była zwolniona z obciążeń podatkowych i zazdrośnie strzegła swoich przywilejów. Kluczową postacią dla węgierskiej historii tego okresu okazał się hrabia István Széchenyi, który zdawał sobie sprawę z rozmiarów zacofania ziem węgierskich. To właśnie on stanął na czele ruchu liberalno-narodowego. Széchenyiemu zawdzięczają Węgrzy dużą liczbę nowoczesnych instytucji i budowli. Można wśród nich wymienić pierwszy most przez Dunaj łączący Budę i Peszt, tzw. most łańcuchowy Széchenyiego (węg. Széchenyi lánchíd) czy też Węgierską Akademię Nauk (węg. Magyar Tudományos Akadémia), na założenie której przeznaczył w 1825 r. roczny dochód ze swoich dóbr. Z czasem jego miejsce na scenie politycznej zajął jednak dziennikarz Lajos Kossuth, młodszy i bardziej radykalny, wysuwając się na czoło węgierskiego ruchu narodowego.

W węgierskim ruchu narodowym łączyły się w jedno radykalne postulaty społeczne i narodowe. Dominująca w węgierskim życiu politycznym partia liberalna domagała się budowy silnego, spójnego państwa, w którym decydująca rola przypadłaby właśnie żywiołowi węgierskiemu, który miałby respektować prawa mniejszości narodowych. Była to jednak sprawa ogromnie problematyczna. W połowie XIX wieku na terenie tzw. Krajów Korony Świętego Stefana (węg. Szent István Koronájának Országai) populacja Węgrów nieznacznie przekraczała 1/3 całości mieszkańców, co stawiało pod znakiem zapytania zasadność ich pretensji do budowy państwa narodowego w granicach historycznego Królestwa Węgier, tzw. Wielkich Węgier (węg. Nagy-Magyarország).

Gdy nadeszła Wiosna Ludów i w marcu 1848 roku na ulice Pesztu wyszli młodzi węgierscy patrioci, mieli oni do rozwiązania splot bardzo trudnych problemów: społecznych, politycznych i narodowościowych.

USTAWY MARCOWE

Gdy urzędnikom cesarskim w Budzie nie pozostało nic poza zgodą na żądania węgierskich rewolucjonistów, w naddunajskiej stolicy zapanował entuzjazm. Powołany został parlament, a także węgierski rząd, którego pierwszym premierem został Lajos Batthyány, arystokrata aktywnie działający w ruchu narodowym, zwolennik umiarkowanych działań Széchenyiego. Nowy rząd i parlament przyjął pakiet praw, które miały zmienić oblicze Węgier. Nazwane w historii „ustawami marcowymi”, przyjęte zostały za inspiracją kręgu radykalnych liberałów powiązanych z Kossuthem, a ich celem była kompleksowa modernizacja Węgier, prowadząca do budowy nad Dunajem nowoczesnego państwa narodowego. Planowany program polityczny, przyjęty przez parlament zgromadzony w Pozsony (dzisiejsza Bratysława) zakładał m.in. kontrolę Węgrów nad wojskiem narodowym i budżetem, a także zupełne zniesienie pańszczyzny i wprowadzenie powszechnych podatków.

Cesarz Ferdynand zatwierdził nowe prawa 11 kwietnia 1848 r. To, co jeszcze niedawno wydawało się zupełnie nieprawdopodobne, stało się możliwe. W zasadniczym stopniu przyczyniło się do tego osłabienie domu habsburskiego wywołane zamieszkami w Wiedniu, do których doszło 13 marca, a także zaangażowaniem austriackim w północnych Włoszech. Zachowawczy władca postanowił więc taktycznie ustąpić i nie otwierać nowego pola sporu wewnętrznego. Dzięki temu Węgrzy uzyskali pakiet praw, a niebawem również konstytucję.

RADYKALIZACJA

Szybko okazało się jednak, że sytuacja na Węgrzech jest bardziej skomplikowana niż mogłoby się to wydawać na pierwszy

rzut oka. Przede wszystkim w łonie samego węgierskiego ruchu narodowego dały się zauważyć bardzo poważne różnice pomiędzy reprezentantami starych rodów szlacheckich, reprezentujących poglądy konserwatywne, a radykałami. Ci pierwsi uznali „ustawy marcowe” za plan maksimum, który i tak zagrażał dotychczasowemu status quo, ich uprzywilejowanej pozycji społecznej, a także podstawom pozycji gospodarczej. Konserwatyści nie życzyli sobie również proklamowania przez Węgry niepodległości, obawiając się z jednej strony, przewagi społecznych radykałów w życiu politycznym niezależnych Węgier, a także trudnych do przewidzenia rozmiarów konfliktów narodowościowych, które musiałyby się pojawić w takiej sytuacji. Zamiast niezależności od Wiednia opowiadali się za autonomią w ramach jednego państwa.

Radykałowie tymczasem coraz słabiej ukrywali intencje uzyskania pełnej niepodległości od Wiednia. U źródeł ich postawy leżała przede wszystkim świadomość, że ustępstwa poczynione przez dwór cesarski są jedynie taktyczne i opierają się jedynie na dobrej woli władcy. Za niezbędne uważali oni budowę fundamentów trwałej niezależności państwa węgierskiego, co na dłuższą metę było możliwe tylko w przypadku uzyskania niepodległości. Niemalą rolę odegrał tu fakt, iż dwór wiedeński już w połowie 1848 r. zaczął wyraźnie ograniczać rolę niezależnych instytucji węgierskich. Było to jak najgorszym prognostykiem na przyszłość i budziło daleko idące niezadowolenie społeczeństwa węgierskiego. Coraz częściej pojawiały się żądania bardziej nieprzejednanej postawy wobec Wiednia.

Kluczowym momentem, który zdecydował o dalszych losach wydarzeń na Węgrzech okazała się śmierć hrabiego Franza Philippa von Lamberga. Ten austriacki feldmarszałek o węgierskich korzeniach miał z rozkazu cesarskiego objąć dowództwo nad wojskami węgierskimi. Latem 1848 władze rewolucyjne wciąż próbowały wypracować rodzaj modus vivendi z rządem wiedeńskim, m.in. proponując wysłanie wojsk węgierskich

do tłumienia wolnościowego zrywu w północnych Włoszech. Austriacy odrzucili jednak awanse Węgrów, wysyłając hrabiego von Lamberga do Pesztu. Stanowiło to gest jawnie prowokacyjny, bowiem objęcie przez niego wysokiej funkcji wojskowej powinno być wcześniej skonsultowane z autonomicznym rządem. Nie doszło jednak ani do konsultacji, ani do objęcia urzędu. Gdy 28 września 1848 roku von Lamberg przybył do Pesztu, aby objąć funkcję, został zlinchowany przez wściekły tłum. Austriacy uznali to za dogodny pretekst do rozwiązania węgierskiego parlamentu i rządu, z czym w Peszcie się nie pogodzono. Tak rozpoczęła się węgierska wojna o niepodległość.

WOJNA I KLĘSKA

Dworowi wiedeńskiemu udało się bardzo umiejętnie wyzyskać problem narodowościowy na ziemiach węgierskich. Z uwagi na wspomniany już fakt, iż jedynie 1/3 mieszkańców Krajów Korony Świętego Stefana czuła się Węgrami, można było wygrywać jedno narody przeciwko drugim. Dlatego też już we wrześniu 1848 r. na Węgry wkroczył ban Chorwacji Josip Jelačić, lojalny wobec dworu cesarskiego, z zamiarem stłumienia rewolucji węgierskiej. Madziarom udało się odeprzeć najazd z południa, ale był to dopiero początek problemów. Niebawem zbrojne działania podjęli także Serbowie, Słowacy i Rumuni, dezorganizując pracę administracji krajowej, utrudniając komunikację wewnątrz kraju i angażując węgierskie oddziały wojskowe.

We wrześniu dymisję swojego rządu złożył Batthyány, a najważniejszą postacią powstania został Kossuth. W październiku objął on przewodnictwo Komitetu Obrony Narodowej, który rozpoczął pospieszne formowanie armii narodowej, nazwanej obrońcami ojczyzny (węg. honvédség). To właśnie w tym okresie upowszechnił się węgierski sztandar narodowy przedstawiający barwy czerwoną, białą i zieloną (węg. piros, fehér, zöld), symbolizujące siłę, wiarę i nadzieję. Pod sztandarami węgierskimi zgromadziło się wówczas wielu Polaków, którzy znaleźli się na Węgrzech m.in. po porażce Wiosny Ludów

w Galicji. Dwa największe oddziały żołnierzy polskich uformowali Józef Wysocki w Górnych Węgrzech (węg. Felvidék, dzisiejsza Słowacja) oraz Józef Bem w Siedmiogrodzie (węg. Erdély).

Jesienią wojska węgierskie toczyły walki m.in. z powstańcami serbskimi oraz Rumunami na wschodzie, ale sytuacja stała się prawdziwie dramatyczna w grudniu 1848 r. Właśnie wtedy, krótko po wstąpieniu na tron Franciszka Józefa I, na Węgry z dwóch stron wkroczyły wojska austriackie. Austriacki marszałek Windischgrätz zajął wówczas Budę i Peszt, zmuszając władze węgierskie do przeniesienia się do Debreczyna. Klęski przyczyniały się do coraz większych podziałów wewnątrz Węgrów i potęgowały chaos wewnętrzny. Sytuację zmieniły sukcesy wojskowe. Najpierw w Siedmiogrodzie, gdzie powstańcy pod wodzą Józefa Bema pokonali Austriaków, a niedługo później w centralnej części kraju, gdzie szereg zwycięstw odniósł Artúr Görgey. Pod wpływem entuzjazmu wywołanego sukcesami militarnymi, parlament węgierski zdecydował się zdetronizować Habsburgów i proklamować republikę. Doszło do tego 14 kwietnia 1849 r. Jej pierwszym prezydentem został Kossuth, a premierem – Bertalan Szemere.

Radykalne działania Węgrów nie miały jednak szans na trwały sukces. Dynamiczne zmiany społeczne i ustrojowe były nie w smak wielu prominentnym działaczom narodowym, nie wspominając o dworze wiedeńskim. Z niepokojem na sytuację na Węgrzech patrzył również car rosyjski, obawiający się osłabienia Austrii i wzmocnienia Prus. Pragnąc powstrzymać upadek domu Habsburgów, zdecydował się na interwencję. Późną wiosną 1849 r. na Węgry wkroczyły wojska rosyjskie pod dowództwem doskonale znanego Polakom feldmarszałka Iwana Paskiewicza. Pomimo bohaterskich walk, powstańcy musieli ulec przewadze połączonych wojsk rosyjskich i austriackich. 9 sierpnia 1849 r. doszło do walnej bitwy pod Temesvárem (dzisiejsza Timișoara w Rumunii), gdzie wojska dowodzone przez Józefa Bema uległy armii austriackiej feldmarszałka Juliusa Haynau. Wojska

węgierskie skapitulowały ostatecznie cztery dni później.

* * *

Wielu powstańców padło ofiarą austriackiego terroru (rozstrzelano m.in. Lajosa Batthyány'ego), wielu innych wybrało emigrację (m.in. Kossuth). Zryw wolnościowy z lat 1848-1849 stał się wydarzeniem o kluczowym znaczeniu dla węgierskiej tradycji historycznej. Budapeszt pełen jest ulic i placów nazwanych imieniem bohaterów tego okresu, żeby wspomnieć tylko o wspomnianych już Batthyánym czy Kossuthcie. To wtedy narodził się węgierski sztandar narodowy i właśnie w roku 1848 należy szukać korzeni nowoczesnego węgierskiego nacjonalizmu, do którego Madziarzy chętnie odwołują się po dziś dzień. 15 marca jest na Węgrzech świętem narodowym, a tematyka 1848 jest chętnie podejmowana także w kulturze popularnej. Przykładem tego może być m.in. radykalnie nacjonalistyczny zespół Kárpátia, uprawiający styl zwany rockiem narodowym (węg. Nemzeti rock).

W niespełna dwadzieścia lat później, doszło do historycznej ugody pomiędzy Austriakami i Węgrami. Po porażce w wojnie austriacko-pruskiej w 1866 r., cesarz Franciszek Józef zdecydował się na ustrojową przebudowę jego monarchii. W ten sposób powstały Austro-Węgry, w ramach których zrealizowane zostało wiele politycznych praw, jakich domagano się w roku 1848. Niestety, dynamiczny węgierski nacjonalizm, który uzyskał dobre warunki do rozwoju w nowym państwie, szybko stał się siłą bezlitośnie tłamszącą dążenia wolnościowe mniejszości narodowych. Ale to już zupełnie inna historia...

Autor: Michał Przeperski

Zdjęcie: Karelj (Wikipedia)

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

PRZYPIS

[1] Buda i Peszt stały się jednym miastem dopiero w 1872 r.

BIBLIOGRAFIA

1. Felczak Wacław, Historia Węgier, Ossolineum, Wrocław 1983.
2. Gerő András, Patterson James, Modern Hungarian society in the making: the unfinished experience, Central European University Press, Budapest 1995.
3. Kovács István, Polacy w węgierskiej Wiośnie Ludów 1848-1849. Byliśmy z Wami do końca, Rytm, Warszawa 1999.